

CINCI PUNCTE DE HARTA ROMÂNEASCĂ

La începutul lunii iunie, anul curent, ca și în mulți alți ani, „drumurile noastre toate”, sau numeroase drumuri românești, duceau spre Botoșani. Sunt, în municipiul și în județul cu acest nume – așa cum vom încerca să vă convingem și în notele de mai jos, – câteva puncte de extraordinară atracție, de nemaipomenit magnetism, și mi se pare cu totul firesc, normal, că în luna Cireșar merg la Botoșani și destui basarabeni. Impresiile de călătorie pe care vreau să le propun și atenției Dvs. au ca subiect (și obiect!) central tocmai Botoșanii. Numai că drumul pînă la această destinație a fost presărat de alte popasuri, întâlniri, revederi, discuții... toate memorabile și zău că ar fi păcat să nu le trec și pe acestea în revistă, oricît de sumar. Astfel încît, articolul, intitulat inițial *Jurnal botoșănean*, a trebuit să sufere anumite schimbări, materialul s-a extins ca să facă loc și altor câteva puncte geografice de pe harta României actuale. Iar primul popas în acest periplu l-am făcut în județul Neamț, în lunca râului Moldova.

Șoimărești – un sat, o carte...

Pretext pentru o vizită în această localitate, atît de sadoveniană prin denumire! ne-a servit lansarea monografiei satului: *Șoimărești: Cinci veacuri de existență demnă*. – Chișinău: Ed. Prometeu, 2006. – 308 p., il. [editor *Raisa Sochircă*; coordonatorul proiectului și imagini dr. *Vasile Șoimaru*, prezentare grafică *VI. Sinițki*]. Cartea e scrisă de o admirabilă familie – dl profesor *Vasile Preutu* și dna învățătoare *Agripina Preutu*. Cred că mai bine de jumătate din actualii locuitori ai satului Șoimărești au fost elevi cuplului de dascăli Preutu (cealaltă jumătate fiind învățată de tatăl dnei *Agripina (Coca)*, învățătorul *Vasile Drăgușanu*). „Instigați” de conf. univ. dr. în economie *Vasile Șoimaru*, care și-a găsit aici umbre și urme ale strămoșilor săi, înveșniciți de *Mihail Sadoveanu* într-un emoționant amestec de document și ficțiune, numit romanul *Neamul Șoimăreștilor*, *Coca* și *Vasile Preutu* au lucrat doi ani grei la elaborarea monografiei satului. Am asistat la șocul (pozitiv, benefic!) pe care l-au avut autorii, la 1 aprilie curent, cînd li s-au adus de la Chișinău primele exemplare ale cărții lor... Am văzut

cum niște oameni trecuți de anii tinereții se pot bucura ca niște copii, trăind sentimentul incredibilului. Și iată-i ajunși și la „ora de vîrf” a trăirilor lor de monografiști: lansarea volumului în fața consătenilor și a oaspeților veniți din multe colțuri ale Țării. Era tocmai 1 iunie, de sărbătoarea Înălțării Domnului, cînd în România (concomitent cu Ziua internațională a copiilor), se marchează Ziua Eroilor Patriei. Este întru totul explicabil faptul că festivitatea de lansare a monografiei satului a început la Monumentul Eroilor, ridicat în memoria șoimăreștenilor căzuți în ultimele două mari conflagrații: primul și cel de al doilea război mondial, în lupte pentru întregirea Țării și pentru salvarea, pe cît a fost posibil, a poporului român, de nimicirea, pusă la cale de căpeteniile unor hoarde barbare, din Est și din Vest. Un emoționant program artistic, început de copiii din Șoimărești și din câteva sate vecine, a fost continuat de formații de artiști amatori din aceste localități, pauzele fiind completate cu piese interpretate de cîntăreți basarabeni, printre care se distingeau vocile lui *Ion* și a *Doinei Aldea-Teodorovici*.

Oaspeții la manifestare au fost mulți și aleși: învățători, profesori, cadre medicale, preoți, militari în termen, ingineri, businessmeni, simpli țărani etc., etc.; numeroși fii ai satului, unii ajunși cu adevărat oameni mari la Iași, la București, în alte importante centre economice și culturale ale țării. De mult nu mai văzuse căminul cultural de la Șoimărești atîta lume bună adunată la un loc! Să nu-i credeți pe cei care pretind că oamenii nu s-ar mai putea aduna la un eveniment cultural generat de apariția unei cărți! – mai ales dacă la mijloc e cartea satului!... S-au spus multe cuvinte de meritată laudă și recunoștință autorilor monografiei, care, împlinindu-și cu destoinicie, decenii la rînd, rostul de dascăli ai satului, iată că în anii de pensie și-au canalizat energiile spre a înveșnici pe hîrtie istoria și prezentul satului natal, învățîndu-i pe consăteni mîndria de a fi șoimăreștean, demnitatea de a aparține unor locuri ce au dat Neamului românesc ctitorii memorabile (cu *Putna* lui *Ștefan cel Mare* în frunte), cetăți de neînfrînt, personalități cu care s-ar mîndri orice popor din Europa: *Ion Creangă*, *Mihai Eminescu*, *Nicolae Grigorescu*, *Ciprian Porumbescu*, *George Enescu*, *Nicolae Iorga* și atîția alții!...

Aș remarca prezența la manifestare a dlui *Vasile Șendrea*, subprefect al județului Neamț, și nu e vorba atît de înalta demnitate pe care o deține, ci mai ales de prestația d-lui, de cuvintele calde spuse sătenilor,

autorilor monografiei, prin care a ținut să sublinieze cât de importantă e mândria de a fi „om al locului”, căci astfel are cel mai multe șanse omul de a sfinți locul. Nu pot să nu remarc și alocuțiunea *dlui înv. Gheorghe Pârlea*, din com. Miroslăvești (între altele, coautor al monografiei satului natal, tipărită cu doi ani în urmă), care a prezentat în fața adunării un splendid eseu dedicat, cu meșteșugite asocieri și filiații, Maestrului Mihail Sadoveanu, autorilor monografiei despre Șoimărești, sătenilor, precum și prietenului basarabean al acestor locuri, dr. V. Șoimaru. Primarul comunei Drăgănești (din care face parte și satul Șoimărești), *dl Ionel Nechifor* (de altfel, fost elev al Agripinei și al lui Vasile Preutu), a anunțat decizia Administrației județului Neamț de a acorda Diploma cu titlul onorific de *Cetățean de onoare al comunei Drăgănești – satul Șoimărești* la trei basarabeni care s-au implicat în apariția monografiei: *dr. Vasile Șoimaru, scriitorul Nicolae Rusu și subsemnatul*. Cum au remarcat mai mulți, cu satisfacție și voie bună, astfel, la Șoimărești, a (re)apărut un Șoimaru... nativ basarabean! De altfel, la festivitatea din Șoimărești, au fost prezenți mai mulți Șoimărești, dintre care aș evidenția frumoasa familie *Mitruță și Maria Șoimaru*, din municipiul Piatra Neamț; *dl Costel Avram*, om politic și businessman din județul Hunedoara, un suflet cu simțire artistică; *Doru Șoimaru*, om de afaceri din comuna Ciprian Porumbescu, jud. Suceava.

Am scris în prefață la monografia satului Șoimărești că această carte va fi „cel mai durabil monument al satului”, avînd în vedere și faptul că monumentul, din piatră, se lasă tot mai mult ros, măcinat, de trecerea nemiloasă a timpului și – de ce nu am spune-o pe șleau? – de impasibilitatea autorităților locale, însă, adevăr scrie în Sfînta Scriptură: „Căci nu se poate pom bun care să facă roade rele, și iarăși, nici pom rău care să facă roade bune”! Apariția monografiei satului Șoimărești i-a reappropriat, i-a resolidarizat pe săteni, le-a mobilizat energiile pozitive: în preajma Zilei Eroilor Patriei, inclusiv cu ocazia lansării cărții, la Șoimărești au fost renovate școala, căminul cultural, biblioteca satului și, desigur, Monumentul Eroilor Neamului. Pe același cântar al roadelor bune aș pune și „molipsirea” altor sate din județ sau chiar din județele învecinate de „boala monografiilor”: bunăoară, *dl Costel Avram*, originar din Verșenii lui Mihail Sadoveanu, și-a anunțat hotărîrea de a se implica la modul cel mai direct în elaborarea și tipărirea monografiei

acestei localități, cu atît mai mult cu cît are, în acest sens o experiență – a sponsorizat monografia comunei vecine Miroslăvești.

La Stoiana, la conacul familiei de nobili Șorban

...Totul a început cu exact 30 de ani în urmă... Era un sfîrșit de vară, devenit de neuitat, căci atunci am avut șansa unică de a fi, în Rusia (pe traseul Moscova – Zagorsk/Serghiev Posad, reședința patriarhilor ruși/ – Leningrad /Petersburg/), ghid și interpret pentru un grup de studenți și profesori de la Institutul de Arte „Nicolae Grigorescu” din București. Responsabil de noblețea acestei vîrste, cu atît mai mult cu cît, între timp, văzusem o confirmare a trăinicieii cu adevărat istorice a arborelui genealogic al dlui profesor: copia unei diplome acordată neamului de nobili români, Șorban din Transilvania, de către regii maghiari, în anul 1266! Și totuși, trăiesc și acum sentimentul incredibilului de a mă afla în preajma unui om care a comunicat cu Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod sau cu Petru Groza, cu Octavian Goga și Ion Minulescu, cu Miron Radu Paraschivescu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Nicolae Iorga, Constantin Brîncuși, Theodor Pallady, Alexandru Ciucurencu și alți celebri plasticieni, cu Florica Musicescu, Maria Tănase, Constantin Tănase...

Prof. Raoul Șorban a scris peste 20 de monografii de artă, sute de prefețe, recenzii, cronici de artă plastică; a crescut multe generații de pictori, sculptori și mai ales de specialiști în studiul artelor – românești și vest-europene (a avut peste 60 de doctoranzi!...) Fire de artist prin excelență, Raoul Șorban nu a fost scutit și de implicații politice, unele grave, dramatice, după cum ne putem da seama și din această notă de jurnal: „Am fost arestat de patru ori. Am stat întemnițat peste 50 de luni. O precizare absolut necesară: n-am comis niciodată vreo faptă ce ar fi contravenit legilor penale ori civile [...]”. În condiții de fatală neomenie – și pentru evrei, și pentru români – în anii celui de al doilea război mondial, Raoul Șorban a salvat viețile a mii de evrei, expuși la moarte sigură, de regimul fascist de la Budapesta, al amiralului Horthy, în Nordul Transilvaniei, ocupat de unguri, conform Dictatului de la Viena, în septembrie 1940. În semn de recunoștință, Statul Israel i-a acordat titlul de *Cetățean de onoare* al acestei țări și distincția *Drept între popoare*, care se acordă neevreilor pentru contribuții deosebite la salvarea evreilor de exterminare, în anii ultimului război mondial.

De vreo zece ani, *dl prof. Raoul Șorban și dna Eva Șorban*, femeie de o frumusețe răpitoare și pictoriță de un talent neordinar, stau în satul Stoiana, nu departe de Cluj, într-un conac cochec, proprietate a părinților profesorului, recuperat cu multă greutate după revolta anticomunistă din decembrie 1989. Din când în când, dar tot mai des, îi vizitează fiica, Cristina, de la București, o specialistă polivalentă, alți oameni apropiați.

Anul acesta, în Săptămîna Luminată, i-am dat un telefon profesorului, ca să-i spun „Cristos a înviat!”, anunțându-l că voi veni în toamnă să-l felicit la cea de-a 94-a aniversare și, totodată, să marcăm 30 de ani de când ne cunoaștem... „Dacă vrei să ne mai vedem, grăbește-te, Vlad, nu știu dacă mă mai apuci la toamnă”, mi-a spus profesorul Șorban, care între timp – nu știam – suferise un accident vascular. Și iată-mă din nou la Stoiana – grație bunăvoinței, dar și devotamentului lui Vasile Șoimaru, devenit și el un bun prieten al casei Șorban. L-am găsit pe *dl profesor într-o formă bună, V. Șoimaru l-a bucurat cu un mănunchi de excelente poze, făcute la vizitele anterioare, spre deliciul profesorului, dar și al dnei Eva, și al surorii sale, dna Agnes, care păstrează nealterate toate caracteristicile unei balerine de înaltă clasă, cum a fost mulți ani, la Opera Română din Cluj.*

O seară lungă, apoi a doua zi dimineața, am stat de vorbă, pe îndelete, cu prof. Raoul Șorban, de fapt, l-am ascultat mai mult, vrăjiți de stilul său inconfundabil de a nara, de a comunica. Am retrăit, desigur, și momentele, zilele care au pus temelia relației noastre amicale, cu care mă mîndresc și care mă încălzește, iată, de trei decenii...

„Sunt foarte bucuros că am putut edita *Invazia de stafii...*”, ne-a mărturisit Raoul Șorban. Păstrez această carte, cu dedicație, încă din anul apariției ei: Raoul Șorban. *Invazie de stafii: însemnări despre o altă parte a vieții / Cuvînt-înainte de Adrian Păunescu.* – București: Ed. Meridiane, 2003. – 632 p., il. – (Col. „Biblioteca de artă”; 616). Este o sinteză a publicisticii civice și a memorialisticii angajate a distinsului cărturar, artist și patriot ardelean.

Prof. Raoul Șorban este fiul unui mare anonim... al unui anonim în genere foarte bine cunoscut de toți românii, inclusiv în Basarabia! Din păcate, paradoxul nu se destramă dacă amintim numele tatălui său, Guilelm Șorban, compozitor și pianist, un intelectual și un patriot de excepție al Transilvaniei, un militant pentru Marea Unire din 1918, după

care, în scurt timp, a plecat nedrept din această lume, la numai 47 de ani.

Citez dintr-un articol de Adrian Păunescu: „Profesorul [scrie] cu har și eroism, căci el este nu numai unul dintre componenții acelei generații ardelenne de vîrf, ci și fiul tatălui său, autor al celor mai eminesciene cîntece pe versuri de Eminescu. Guilelm Șorban crea *Mai am un singur dor și Pe lîngă plopii fără soț*, concomitent cu procrearea fiului său, Raoul. Așa se face că muzicile lui Guilelm Șorban și textele fiului său, Raoul, despărțite astăzi de cele cîteva decenii, care s-au așezat între momentele în care ele au apărut pe lume, se vor apropia și se vor regăsi în timp, în zestrea de adevăruri și revelații a Neamului”. La Stoiana am avut prilejul, bucuria și plăcerea de a cunoaște mai multe personalități de excepție, impresionante, care ar merita eseuri întinse pe zeci de pagini. Anul acesta am cunoscut o familie din orașul Constanța. Numai că acest extrem de simpatic cuplu nu era de pe litoralul Mării Negre, ci de pe malul lacului... Constanța! Pentru a înlătura confuziile, facem cîteva precizări. Lacul Constanța, numit și Bodensee, este împărțit între Germania, Elveția și Austria. Iar Constanța de pe malul acestui lac se mai numește Konstanz. La scara Germaniei, este, desigur, un oraș mic: vreo 75 mii de locuitori. Are cîteva fabrici și uzine, dar și o stațiune balneoclimaterică, în centrul burgului se înalță o biserică gotică, din sec. XV, iar nu prea departe e o universitate. Degeaba veți zice că nu știți și alte lucruri despre acest oraș german! Cel puțin generația mea a învățat cu certitudine în școală, la istoria Evului Mediu, că la Konstanz s-a ținut în anii 1414–1418 un Conciliu ecumenic, al cărui scop era să pună capăt schismei din sînul Bisericii Catolice, în temei, la această întrunire a ierarhilor catolici au fost condamnați ca eretici trei reformatori religioși: cehii Jan Hus și Ieronim din Praga, precum și englezul John Wycliffe; în scurt timp după Conciliul de la Konstanz aceștia au fost arși pe rug... Familia din Constanța germană se numește *dr. Gerhard Eike Huegel și dr. Brigitte Janesch Huegel*. Doamna, Brigitte este cu adevărat doctor, medic, pe cînd Gerhard e doctor în studiul artelor, fiind unul din numeroșii discipoli ai prof. Raoul Șorban, dar unul avantajat, un ucenic favorit. Și Gerhard, și Brigitte, sînt etnici germani din România, au plecat în patria istorică mai de mult, însă trecerea timpului nu le-a alterat interesul nedisimulat,

atracția, simpatia pentru valorile – și spirituale, și umane – lăsate în patria nativă.

La Bistrița, printre colegi și prieteni

Cine ajunge la Bistrița, nu poate să treacă nepăsător pe lângă o inscripție de pe un panou publicitar, care ne anunță că am intrat în „baștina Imnului Național și de Stat al românilor”. Aici e baștina lui Andrei Mureșeanu, autorul versurilor „Deșteaptă-te, române...” și care l-a inspirat pe Eminescu să scrie un mare poem dramatic; tot de aici au pornit căile de creație ale lui George Coșbuc și Liviu Rebreanu. Ne reîntîlnim, la o cafea, cu niște prieteni mai vechi: *jurnaliștii poeți Florica Dura, Victor Știr și Virgil Rațiu*, toți tineri, simpatici și talentați. Curînd se alătură și *dl prof. Viorel Rus*, om de o rară cumsecădenie, și de o verticalitate nu mai puțin impresionantă. De altfel, aceste virtuți ale domniei sale se învederează nu numai într-o discuție la o terasă din frumoasa, tihnită și bine rînduită Bistrița, dar și în solidul volum documentar, editat recent, în urma unei îndelungate trude prin arhive: *Prof. Viorel Rus. Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud: Aspecte, martori, mărturisiri și documente inedite (1945–1989)*. – Bistrița: Editura Ioan Cutova, 2005. – 553 p., il. Paginile acestei cărți tulbură, răscolesc sufletul, pe alocuri te înspăimîntă... Nu știu ce mai scrie acum *dl prof. Viorel Rus*, dar dacă avea numai *Rezistența...* ar putea considera că și-a împlinit rostul de istoric și datoria de cetățean, de om ce nu poate trece impasibil prin această lume bulversată în ultimii 60–70 de ani de porniri și manifestări cu totul neomenești.

Primum cu bucurie și ultima carte a unui faimos, dar și neobișnuit bistrițean: *medicul scriitor Corneliu Florea*. Originar din Timișoara, de peste 20 de ani trăitor în Winnipegul canadian, el nu a încetat să fie un exemplar doctor și un român la fel de sensibil la bucuriile și mai ales la problemele României. Așadar, cartea se numește *Fiecare cu America lui*, tipărită la Bistrița, în editura Aletheia, 2005, cu o postfață de Victor Știr. Am mai scris despre *dl dr. Corneliu Florea* (a se vedea eseul *Un medic ce a devenit scriitor, un canadian ce a rămas român*); vom prezenta cu o proximă ocazie și această nouă realizare eseistică a prolificului nostru conațional și prieten din Canada, iar persoanele interesate de continentul de peste Ocean pot împrumuta exemplarele donate de autor BM „B.P. Hasdeu”.

Într-un „colț de pace, de armonie, de visare și de artă”

De la Bistrița trecem Carpații, pe alocuri amețiți de mulțimea serpentinelor...

Botoșanii ni se înfățișează din capul locului ca o recompensă: parfumul unui oraș patriarhal, deosebit de frumos, te acaparează de cum vezi primele case, primele intersecții, primii arbori ce străjuiesc străzile și stradelele.

Am văzut multe, foarte multe orașe, „altele decît capitalele”, în lumea asta, mai ales în spațiul de la Marea Adriatică pînă la lacul Baikal și unele m-au impresionat adînc, încît imagini de acolo îmi stăruie, viu, pînă astăzi în memorie: Dubrovnik din Croația, Kaunas din Lituania, Tartu din Estonia, Plovdiv din Bulgaria, Grodno și Lvov din fosta Polonie, acum în Bielorusia, respectiv în Ucraina, Reazan din Rusia, Ecimiadzin din Armenia... Plus Cernăuți, Cetatea Albă, Sibiu, Cisnădie, Rîmnicu-Vîlcea, Fălticeni... Din iunie 2006, cînd am ajuns prima dată la Botoșani, el se înscrie în capul acestei liste de orașe ce intră în inima omului și nu mai vor să iasă de acolo!

Culegînd impresii despre Botoșani, am reținut aceste rînduri: „Și-n înfățișări, și-n viața lăuntrică, Botoșanii e un colț de pace, de armonie, de visare și de artă”, lăsate de N.N. Răuțu, profesor de română la Liceul „A.T. Laurian” din localitate. Gala Galaction a fost mai exact în observațiile sale: „Cine intră în acest oraș se simte tainic învăluit de umbra poeziei lui Eminescu”. Prof. dr. Valentin Ciucă, critic și istoric de artă, i-a completat astfel: „Eminescu, Enescu, Iorga, Luchian... Stele fixe pe firmamentul culturii noastre, nume intrate de mult și definitiv în conștiința națională. Ei sunt totodată mesagerii în lume ai felului nostru de a fi și a simți, justificînd prin opere exemplare participarea fără complexe de nici un fel la constituirea patrimoniului cultural al umanității. Drumurile vieții și creației lor i-au purtat în orizonturi îndepărtate, le-au oferit satisfacții unice, dar și suferințe. Porniți pe căi diferite, spre nemărginirea lumii și a artei, le-a fost dat, însă, celor patru iluștri fii ai Botoșanilor să-și încrucișeze într-un fel sau altul liniile vieții”.

De altfel, la Botoșani, veți observa numaidecît un justificat cult pentru aceste patru personalități: Eminescu, Iorga, Luchian și Enescu. Ceea ce nu înseamnă că aici s-ar epuiza lista personalităților marcante

originare din Botoșani sau din împrejurimi! O figură de seamă în galeria botoșăneană este acad. Grigore Antipa (1867–1944), biolog, întemeietor al școlii românești de hidrologie și oceanologie. Numele lui este cunoscut multora și datorită faptului că este înscris pe frontispiciul Muzeului de istorie naturală din București, al cărui întemeietor este.

Nu știu numărul exact al monumentelor istorice, de arhitectură și de cultură de la Botoșani, una o știu bine: că sunt extrem de multe, pentru un oraș relativ nu prea mare (circa 130 de mii locuitori) și nici chiar atât de vechi (vreo șase veacuri de existență). Vom trece în revistă unele din aceste admirabile monumente, din vechiul centru comercial al orașului, cu succinte comentarii, în speranța că ele vor prinde bine celor care vor merge, mai devreme sau mai târziu, la Botoșani.

Biserici: „Sf. Nicolae” – Popăuți (1496), ctitoria lui Ștefan cel Mare, „Sf. Gheorghe” (1551) și „Adormirea Maicii Domnului” sau „Uspenia” (1552) – ctitorii ale Doamnei Elena Rareș; în cea de a doua a primit botezul Mihai Eminescu. Altă ctitorie a lui Ștefan cel Mare este biserica „Sf. Nicolae Domnesc” (1495) din Dorohoi, nu prea departe de Botoșani, iar „Cuvioasa Paraschiva” (1640) din târgul Ștefănești a fost zidită de Vasile Lupu. Impresionantă ca arhitectură e și biserica „Sfânta Treime”, înălțată în 1795. O habă Botoșanii era supranumit „Târgul Doamnei” – ca dovadă, dar poate și în semn de grațitudine că a fost apanajul Doamnei Elena Rareș.

Totuși, „Botoșanii monumentali de astăzi s-au alcătuit atunci, între 1812–1834, între pierderea Basarabiei și Regulamentul Organic” (N. Iorga). Iată și unele din edificiile care au rămas din perioada „de alcătuire” a Botoșanilor monumentali sau după această perioadă: casa Prasa (sec. XIX), casa Gr. Antipa (sec. XIX), casa Ciolac (1850), casa Ursianu-Fișer (1872), Gara C.F.R. Botoșani (1876), Liceul „A.T. Laurian” (1885), Casa Moscovici (1888) – Biblioteca Județeană Botoșani, casa Văsescu (1891), casa Sofian (1900), casa Silon (1900), hotel „Rareș”, Muzeul Județean Botoșani (fostul Palat Administrativ, începutul sec. XX), Uzina electrică (1900), Teatrul Național „Mihai Eminescu” (1914), Casa Enache Codrescu (1906–1914) – Primăria municipiului Botoșani, Palatul de Justiție (începutul sec. XX), Sucursala Botoșani a Băncii Naționale (1932) etc. Un monument și în timp, și în spațiu este Piața 1 Decembrie, cu o sculptură a Marii Uniri din 1918 (sculptor Horia Miculescu) – primul cu acest subiect din toată România. De altfel, la

Botoșani a fost ridicat și primul bust al lui Mihai Eminescu, în spațiul românesc, actualmente numărul însemnelor sculpturale dedicate Poetului ridicându-se în acest oraș la șapte! (cifră magică...). Consemnăm și existența la Botoșani a casei în care a copilărit M. Eminescu, precum și a spitalului unde geniul literaturii și culturii românești a zăcut un timp bolnav, spre apusul vieții...

Oraș al unor pașnice conviețuiri polietnice și multiculturale, cu mult înainte de a fi preocupați de aceasta globaliștii de astăzi, la Botoșani se află cea mai veche biserică armenească din România, zidită pe la 1350 (reclădită în sec. XVIII), aici păstrându-se o inscripție (evident, în limba armeană!) pe o lespede din curtea acestui lăcaș sfânt, din acest an 1350, care atestă în premieră existența Botoșanilor. Următoarea mărturie despre Botoșani o aflăm în *Cronica* lui Grigore Ureche, în care se relatează despre o invazie pustiitoare a tătarilor, la 28 noiembrie 1439.

Mai e la Botoșani și o veche biserică lipovenească, o biserică romano-catolică (ambele de la mijlocul sec. XIX) și, desigur, o sinagogă, una din multele câte au funcționat cândva în acest târg în care evreii se simțeau la fel de bine ca și la Iași sau în alte orașe ferite de agitația acestei lumi schimbătoare.

Revenind la monumentele de valoare națională, nu se poate să nu amintim de Casa memorială „Nicolae Iorga” – casa în care a locuit familia Iorga între anii 1876–1880, singura ce s-a păstrat, din vreo zece, în câte și-a petrecut copilăria și adolescența viitorul cărturar. Salonul redă un interior din ultimele decenii ale sec. XIX; camera copiilor – reflectă pasiunea pentru lectură a adolescentului N. Iorga; în hol e o expoziție de fotografii, documente, manuscrise, documente vizînd școlile prin care a trecut N. Iorga, felul cum a cercetat și a lucrat. Ochii se opresc și la o tăbliță albă de metal, cu niște cifre negre: este numărul de înmatriculare a mașinii cu care au venit asasinii, ca să-l ia pe profesor și să-l ducă la Strejnic, și să-l omoare, în pădurea de acolo, în cel mai barbar chip...

Gazdele acestui muzeu se numesc *dna prof. Violeta Budăi-Damaschin* și *dl ing. prof. Mihai Damaschin*. Buna stare a muzeului, dar și bunul nume al acestei instituții, în prezent, ba și faptul că botoșănenii perpetuează o considerație și o mîndrie aparte pentru personalitatea lui Nicolae Iorga se datorează, fără doar și poate, în cea

mai mare măsură, familiei Damaschin. Tocmai lor le datorăm și noi această vizită de excepție la Botoșani, care a decurs, cu precădere, sub semnul Zilelor Nicolae Iorga – profităm de ocazie, pentru a le mulțumi și pe această cale. Zilele Nicolae Iorga e o manifestare comemorativă, celebrativă, cultural-științifică, dar și civică, cu un neîndoios caracter de unicat. Se organizează din anul 2003, la începutul lunii iunie, la ziua de naștere a savantului, sub auspiciile Casei-muzeu „N. Iorga”. În cadrul manifestării, Primăria municipiului Botoșani și Consiliul local acordă Premiul Național „Nicolae Iorga”, în urma deliberării unui juriu format din *academicienii Virgiliu Cândea, Alexandru Zub, Șerban Papacostea, Paul H. Stahl* și condus de *dl prof. univ. dr. Andrei Pippidi* – nume de referință în studiul academic al istoriei vechi și moderne a românilor, cercetător științific principal la Institutul de studii sud-est-europene din București (întemeiat de N. Iorga, între altele, bunicul dlui prof. Andrei Pippidi, care este un nepot de la fiică al faimosului nostru savant).

În acest an, Premiul Național „N. Iorga” a fost acordat, într-o atmosferă subliniat sărbătorească (accentuată și de desfășurarea ei în incinta Teatrului Național „Mihai Eminescu” din Botoșani): *dnei prof. dr. Ecaterina Vaum*, de la București, pentru monografia *Nicolae Iorga – critic și istoric literar* (București: Ed. Sigma, 2005. – 359 p.) și *dlui prof. dr. Stelian Mândruț*, din Cluj-Napoca, pentru volumul *Nicolae Iorga și Universitatea din Cluj: Corespondență (1919–1940) / Academia Română; Fundația Națională pentru știință și artă; Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu” / Ed. îngrijită de Petre Turlea și Stelian Mândruț; stud. introd. de Stelian Mândruț. – București, 2005. – 387 p.* În cadrul acestei manifestări a fost prezentată și cartea Nicolae Iorga. *Cugetări*. – Chișinău: Ed. Prometeu, 2005. – 333 p., il., noua apariție editorială de la Chișinău bucurându-se de aprecierea iorgologilor prezenți la Botoșani, a altor cercetători și intelectuali din oraș. Menționăm că editarea în Basarabia a *Cugetărilor* lui N. Iorga a fost posibilă și datorită bunăvoinței, receptivității manifestate de către dl prof. univ. dr. Andrei Pippidi, succesor al drepturilor de autor pentru moștenirea scriptică a bunicului său. La manifestările de la Botoșani, dl prof. Andrei Pippidi a acordat basarabenilor multă sollicitudine – pentru toate, am dori să-i spunem din nou cele mai sincere cuvinte de recunoștință, considerațiune și admirație.

La Eminescu, la Ipotești...

Oricine a citit o biografie a lui Eminescu, a reținut, desigur, de la prima lectură acest amănunt (ce-i drept, contestat de unii istorici literari): „s-a născut în satul Ipotești, județul Botoșani”... Nu trebuie să vă mai spun cât de mare este ispita de a merge de la Botoșani, la Ipotești... Și dacă dorința e mare, în nici o jumătate de oră vei călca pe cărările ce au auzit pașii tuturor membrilor numeroasei familii a căminarului Gheorghe Eminovici și a Ralucăi Iurașcu.

Vechea biserică de lemn a familiei Eminovici, din 1825, este străjuită de Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, închinată Poetului, în 1939, de către Nicolae Iorga, și de Casa memorială *Mihai Eminescu*. Alături e o instituție culturală numită mai des Casa Poeziei, loc de pelerinaj al celor fascinați de Cuvînt și de muzica versurilor, printre ei fiind și mulți basarabeni și nord-bucovineni. La câteva sute de metri de aceste case memoriale, poate fi admirat „*Lacul codrilor albastru...*” peste ale cărui ape plutesc și acum, vara, flori, „*nuferi galbeni îl încarcă...*” Lacul e într-o pădure, căreia fantezia îi va atribui ușor calificativul „de argint”.

Să știți că visele copilăriei, odată și odată, se împlinesc! Mai ales, dacă aceste visuri au ca punct de pornire dorințe și fantezii pure, legate de personalități, chipuri, evenimente, priveliști ce te-au frapat. Deși mi-o doream încă din adolescență, nu credeam să ajung vreodată la Ipotești. Și iată că am ajuns... Un vis a devenit realitate.

Un fel de epilog

O surpriză extraordinară a fost și vizita la Casa-muzeu „Ștefan Luchian” – un monument istoric din sec. XVIII, model de casă de târgoveț. Adăpostește obiecte care au aparținut celebrului pictor, din ultimul său domiciliu, din București. Acest muzeu este opera *dnei prof. Aglaia Corneanu*, pictoriță, sincer și incurabil pasionată de creația și de viața dramatică a lui Șt. Luchian. Dna Aglaia Corneanu este și președinta Fundației „Șt. Luchian”, care, împreună cu Fundația „Carpatica” (director *dna Lorena Stoica*), organizează Concursul județean „Meșteșuguri artistice tradiționale”, pentru tineri care practică arta populară, acordînd premii pentru măști, icoane pe lemn, țesut, cusături, vestimentație de inspirație populară etc. Sub aceleași auspicii se desfășoară și Concursul Național „Șt. Luchian” (președinte al juriului

– prof. dr. Valentin Ciucă, citat mai sus). Au fost organizate deja patru ediții pentru tinerii de la liceele de artă, din întreaga țară, și două tabere de creație, gratuite, la Ștefănești – baștina pictorului.

La „Ștefan Luchian”, ca și în alte câteva locuri memorabile din Botoșani, ne-a condus un artist și scriitor cu suflet nespus de mare – dl Constantin Adam, angajat al Teatrului Național „Mihai Eminescu” publicist, bibliofil de excepție, posesor al unei bogate colecții de carte veche și rară, inclusiv multe tipărituri despre și/sau din Basarabia, Costel fiind un sincer prieten al nostru. Cu totul recent, a editat o carte: Constantin Adam. *Recapitulare: Carte de zăbavă pentru zilele de repaos*. – Botoșani: Ed. Axa, 2006. – 282 p. E un florilegiu de eseuri despre artă, cultură, literatură și slujitorii ei, mai ales originari din Botoșani sau trăitori în acest oraș. E o culegere de scrieri ce emoționează, te pun pe gânduri, te îndeamnă la o abordare mai atentă a domeniilor frumosului și umanului. Vom reveni la cartea lui C. Adam din Botoșani, posibil că vom prezenta cititorilor noștri și vreun eseu scris de pana lui bine ascuțită, trecut prin sufletul său alcătuit din rare sensibilități.

Ca un acord final al aflării la Botoșani a fost vizita la Muzeul de etnografie, situat într-o clădire construită de Manolache Iorga, străbunicul savantului, în sec. XVIII, în starea actuală – de la 1800. Așa cum ne-a convins cu brio dna Steliana Băltuță, ghidă aici, muzeul prezintă în sinteză cultura populară din această zonă, adunând în sălile sale sute și mii de exponate de valoare excepțională. Concomitent, însă, această instituție culturală din Botoșani este și o reflectare a istoriei de azi, atât de controversată, a României... în ziua când l-am vizitat, Muzeul de etnografie se mai afla într-un grav litigiu judecătoresc: edificiul este revendicat de foștii proprietari, pe care nu-i interesează nici personalitatea lui N. Iorga, nici adevărul că un popor răzbate prin istorie mai mult datorită culturii. Nu le pasă nici de eforturile disperate ale dnei Steliana Băltuță și ale colegilor ei, de a salva pentru municipiu, pentru Țară, o dovadă sigură a perenității Neamului Românesc. Astfel era să plecăm de la Botoșani cu o umbră de tristețe în suflet... Ne-a alungat-o promisiunea fermă a dlui prof. dr. Andrei Pippidi, de a interveni la cele mai înalte foruri din București, pentru a salva muzeul de nimicire prin scoaterea lui în stradă. S-au calmat, au mai prins la optimism, și muzeografi botoșăneni: în mod special la Botoșani, oamenii cred în Nicolae Iorga și în tăria a tot ce-i legat de numele lui.

UN DOR NUMIT AL BUCOVINEI NORD

Simple viziuni pro-bucovinene

Există oare, cu adevărat, o legătură, mai directă sau mai tainică, între *dor* și *geografie*? „Cum să nu, există!”, mi-a răspuns prompt un prieten, coleg de generație, care nu se simte bine dacă nu merge, măcar o dată pe lună, să-și vadă satul natal – o străveche comună de răzeși, din zona Codrilor. „Înseamnă că nu ai fost nici o dată la Paris... de vreme ce nu ți-e dor de un punct geografic anume...”, mi-a replicat o „franțuzoaică”, alias o absolventă a filologiei franceze la Universitatea din Bălți, acum „pasăre migratoare” prin Vestul Europei, aidoma altor sute de mii de moldovence plecate într-acolo în căutarea unei existențe mai demne. Un businessman relativ prosper mi-a mărturisit că i se face dor, din când în când – și tot mai des, în ultimul timp! – de fermecătoarele stațiuni balneare din Golful Thailandez. Altcineva mi-a zis că adeseori s-ar porni să revadă Locurile Sfinte din preajma Ierusalimului. O tânără, ce s-a aflat în câteva rînduri la stagii peste Ocean, a oftat: „Doamne, Doamne, ce n-aș da să revăd, să retrăiesc frumoasa nebunie a New Yorkului!...”

M-am gândit și eu atunci la „*dorurile mele geografice*” – poate mai puține, poate mai modeste ca distanță și eventuale cheltuieli. Și mi-au coplesit memoria mai multe orașe din Țările Baltice – de la Vilnius și Kaunas, prin Riga, pînă la Tallinn și Tartu – acel faimos centru universitar eston, unde au făcut studii și numeroși basarabeni, ulterior, fruntași ai mișcării de eliberare națională de la începutul sec. XX, inclusiv Ion Pelivan, Pan Halippa, Nicolae Bivol și alți membri ai Sfatului Țării, care cu 90 de ani în urmă au votat unirea Basarabiei cu Vechiul Regat. Am coborît însă brusc, pe harta geografică și culturală a Europei, oprindu-mă îndelung, emoționat, la Cernăuți, de unde razele imaginației – și cele ale nostalgiei, ale dorului – se răsfire, firesc, aidoma razelor solare, spre tot ce se cheamă *pămînt bucovinean*.

La drept vorbind, titlul acestui eseu nu acoperă decît parțial atitudinea mea față de realitatea istorico-geografică și culturală românească numită Bucovina. Adevărul e că îmi este dragă întreaga Bucovină, nu numai partea ei dinspre miază-noapte; îmi este dor mereu de întreg pămîntul bucovinean, de impresionantele priveliști și locuri

de acolo, ca și de oamenii ei – fie din trecut, fie din zilele noastre. Aș merge mereu să admir Suceava și Putna lui Ștefan cel Mare și Sfînt, azuriul imprimat, parcă, de Însuși Cel-de-Sus, pe zidurile Voronețului; să calc pe cărările ce duc spre salba de mănăstiri și biserici medievale ca Moldovița, Sucevița, Probata, Dragomirna... spre Ipoteștii cu lacul și pădurile ce l-au văzut pe copilul și adolescentul Mihai Eminescu, spre Stupca unde a plîns vioara lui Ciprian Porumbescu...

Așadar, pînă aici m-am referit la sudul Bucovinei. Iar dacă există o parte de sud, aceasta implică și alta – de nord. Părțile astea, indivizibile parcă, de vreo șase decenii sunt separate de un hău foarte greu de trecut. Dar nu noi am frînt în două Bucovina... Și nu e vina noastră că trebuie să mergem acum cu mai multe dificultăți în Nordul Bucovinei, care mai include și o bucățică din Nordul Basarabiei – fostul județ Hotin – și o parte din Ținutul Herța, formînd regiunea Cernăuți, din actuala Ucraină. Cele șase decenii după ruperea acestui spațiu istorico-cultural de la matca românească au generat mari schimbări, și multe, vai – în rău. Cu toate astea, nu au schimbat, nu au putut schimba! – esența spirituală, esența românească a *ceea ce-i spunem astăzi, cu totul convențional, Nordul Bucovinei, referindu-ne, în fapt, la numita regiune Cernăuți*.

Probabil, ca și alții care țin să-și cunoască mai bine patria istorică, am și eu față de Bucovina mai multe abordări. Prima ar fi o atitudine vădit influențată de Nicolae Iorga: neasemuitul nostru cărturar a scris, undeva, că din întreg arealul românesc, Bucovina are, la kilometru pătrat, cea mai mare densitate de personalități marcante. Nu e cazul să încercăm a face aici o listă cît de cît aproximativă a acelor personalități – cu certitudine, nu ne-ar ajunge un număr de revistă pentru înșiruirea numelor lor și a meritelor lor, nici măcar a celor mai apreciable. A doua abordare ar fi una de manieră eminesciană: cît de nuanțat a văzut și a simțit Poetul nostru național Bucovina se poate judeca și după epitetele pe care i le-a aplicat: „*dulce*”, „*frumoasă*”, „*mîndră*”, „*scumpă*”... Toate aceste calificative rămîn valabile și astăzi, după un secol și jumătate. Cu regret, rămîne valabil și tulburătorul îndemn al adolescentului Mihai Eminescu: „*Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină...*”, dacă e să-l atribuim la altă stare de lucruri, și ceva mai îngust, exclusiv la Nordul Bucovinei. A treia abordare a Nordului Bucovinei este una pur sentimentală: la Cernăuți, în anii '30

ai veacului trecut, și-a satisfăcut serviciul militar tatăl meu, evident, în cadrul Armatei Române, fiind ordonanța unui ofițer originar din chiar capitala Regatului, de la București. Acel ofițer era, printre altele, un mare meloman, și își lua ordonanța la toate spectacolele cîte se dădeau pe scena Teatrului Național din Cernăuți: de operă, operetă, de revistă... Poate și de aceea tata a păstrat întreaga-i viață o amintire deosebit de călduroasă pentru acest oraș, pe care l-a putut vizita din nou peste vreo 30 de ani, prin 1974, după care ne-a împărtășit impresiile: „Cînd eram eu sub arme, la Cernăuți spălau străzile cu săpun... Iar amu... ce-au făcut acolo *bosiacii*, *veneticii*!... Pînă și pe statuile celea așa de frumoase, din fața gării, *stuchesc* netrebnicii!...”

Ghidat de aceste trăiri, pe la finele lunii noiembrie 2007, am acceptat cu multă plăcere o călătorie în Nordul Bucovinei, pentru ceea ce se numește – cumva bagatelizat la noi – „niște întîlniri de suflet”, cu niște conaționali de-ai noștri din această zonă a românismului răstignit dincolo de hotarele lui firești, istorice. Eram o delegație mică, dar solidară în dragostea pentru frumos și pentru Bucovina: dr. în economie Vasile Șoimaru, conf. univ. la ASEM, fost parlamentar, cunoscut de cititorii noștri și ca publicist, dar și ca autor de magnifice fotografii, multe inserate în ziare și reviste de mare tiraj, de la Chișinău, București, Iași, Timișoara, Cernăuți etc.; apreciatul regizor de teatru, publicist și filozof al culturii Andrei Vartic; prozatorul, eseistul, dramaturgul Nicolae Rusu, și el cunoscut și prețuit de cei care mai citesc proze scurte, dar și romane, povestiri, parabole, piese dramatice etc., etc. și în epoca internetului; în fine, subsemnatul. Ei da, am mers din inițiativa lui V. Șoimaru, dar și cu mașina lui; ceva mai mult chiar – și cu bunăvoința și generozitatea lui, inclusiv, în bună parte, pe cheltuiala lui, și financiară, și sufletească.

* * *

Cum e să purcezi la drum spre niște locuri dragi și dorite, sfinte nouă? Cum e să călătorești într-o zonă în care, la fiecare pas ai revelația atingerii cu amintirea unor locuri memorabile și a unor personalități marcante ale Neamului? Firește, emoțiile îți dau ghes mereu... Pînă la Cernăuții lui Aron Pumnul și ai lui Eminescu, drumul devine mai scurt, mai puțin obositor, atunci cînd treci prin Costiceni, satul de baștină al lui Ion Vatamanu, iar alături e Mălinești, comuna care a dat literaturii române pe excelentul poet și traducător Cezar Baltag și pe fratele

acestuia, Nicolae Baltag, ultimul mai puțin cunoscut, dar care a fost, potrivit lui D. Micu, „un strălucitor critic literar”. Urmează Marșința, satul în care s-a născut și a copilărit Sofia Rotaru; apoi vin, rînd pe rînd, localități ce ne amintesc de scriitorii Vasile Levițchi, Serafim Saka, Arcadie Suceveanu, Mihai Morăraș; de criticii și istoricii literari acad. Constantin Popovici, acad. Nicolae Bilețchi, dr. Dumitru Apetri, de lingvistul prof. univ. dr. hab. Vasile Pavel; apoi – de dragii noștri cîntăreți Maria Iliuț și Ion Paulencu, de crainica cea fără de seamă de la Radio Chișinău, dna Tamara Bîrzo, de economiștii dr. Didina Țăruș, dr. Mihai Pătraș... Oricît de mult aș stăru, nu cred că am putut face aici o listă cît de cît completă a locurilor și personalităților nord-bucovinene ajunse a fi nume de glorie ale literaturii, artei, culturii și științei române, oprindu-mă exclusiv la epoca contemporană și la un perimetru anume al Nordului Bucovinei. Căci „mai jos”, apar și Cristineștii, moșia faimosului neam al Hasdeenilor, satul natal al lui B.P. Hasdeu; iar „mai sus”, pe drumul spre Dorohoi, la Herța, după cum se știe, s-a născut scriitorul și omul de vastă cultură Gheorghe Asachi... Iar și „mai sus”, hăt spre miază-noapte, acolo unde cîmpia se oprește la poalele Carpaților, începe „Maramureșul Mic”, acum parte a regiunii Transcarpatice din Ucraina, cu vreo zece comune românești, din care au pornit în lumea largă alți zeci, alte sute de mari, celebri, fii și fiice ale spiței de români de la munte, spiță cu totul aparte și care merită și o povestire aparte!...

La Boian, departe de Vatra Dornei...

Prima escală o facem într-un sat celebru și grație *Doinei* lui Eminescu: „...*Din Boian la Vatra Dornii, / Au umplut omida cornii / Și străinul te tot paște / De nu te mai poți cunoaște...*”.

Trebuie să recunosc, însă, că am auzit prima dată de Boian din alte surse decît *Doina* eminesciană. Eram elev în clasele superioare cînd am citit în revista *Nistrul*, prin 1969, un roman ce se numea *La răspîntia Boianului*, scris de Viorica Chibac-Cuciureanu, o profesoară de română, trăitoare în localitatea evocată și în titlul lucrării.

„Un sat mare și lung” – circa 6–7 mii locuitori, ale căror gospodării se întind pe parcursul a vreo 4–5 kilometri – Boianul ne întîmpină cu cîteva monumente de excepție: biserica ctitorită pe moșia urmașilor lui Ion Neculce, statuia marelui cronicar și prozator, adevărat predecesor

al lui Ion Creangă; în fine – o troiță în amintirea sătenilor deportați de către ocupanții sovietici, în Siberia... Un amestec, greu de descris, de pioșenie, frumusețe și durere!

Aflăm, sau, mai exact, ni se reamintește că vecin cu Boianul e satul Mahala, care a cunoscut și el toate „valurile” și toate grozăviile deportărilor – fiind, ca și majoritatea așezărilor românești din Nordul Bucovinei, populat de oameni harnici, cu un dezvoltat spirit de gospodar, dar și vrednici cetățeni ai Regatului. O țarancă din Mahala, cu cîteva clase românești, „ridicată” și dusă tocmai la Kolîma – dincolo de Cercul Polar rusesc! – avea să devină peste ani, la finele secolului XX, o notorietate printre scriitori, istorici, alți oameni de suflet. E vorba de Anița Nandriș-Cudla, care pînă la moarte nu a știut din ce motiv a fost smulsă de la vatra părintească și dusă de cotropitorii străini acolo unde nici lor nu le plăcea să trăiască: printre reni, urși polari, lupi cu totul sălbaticiți... printre deținuți politici, dar și de drept comun, printre troiene mai înalte decît biserica din satul ei și ghețuri mai adînci decît locurile unde Dunărea e cea mai adîncă. Dumnezeu cu adevărat pe toate le vede și le rînduiește, dacă a fost posibil miracolul păstrării manuscrisului cu filele ei de jurnal, numit convențional *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, în epoca de prigoană sovietică, atunci cînd dacă era depistat, autoarea putea să fie din nou „deschiaburită” și din nou trimisă la „răcoarea” celor 50–60 de grade sub zero. Scris cu meticulozitatea unei gospodine exemplare, cu demnitatea și cumsecădenia unei românce de talia Vitoriei Lipan din *Baltagul* lui M. Sadoveanu, dar și cu un simț extraordinar al frumosului, dezvoltat din credința în Mîntuitorul nostru și din tradițiile populare, *Jurnalul* Aniței Nandriș-Cudla este un zguduitor document acuzator al incredibilelor fărădelegi la care s-au dat ocupanții sovietici. Concomitent, acest *Jurnal* e și un tulburător document de suflet, un argument de o putere ce nu va slăbi nici peste secole, al dreptății noastre românești. L-am citit, răvășit, șocat, în prima ediție, prin 1992, făcîndu-i o scurtă prezentare în revista *Glasul* și publicînd acolo niște fragmente ce mi s-au părut mai impresionante, deși, ar fi fost normal să tipărim, în foileton, în întregime această spovedanie despre calvarul prin care au trecut bunicii și părinții noștri, ruți mișelește, în urma cîrdășiei sovieto-germane, de la o normalitate – cu bunele și cu scăderile ei inerente –, și care se numea România Mare, sau interbelică.